

SZENTMÁRTONI JÁNOS

Tornai József 90. születésnapjára

„A kétirányú végtelen szorításában”

(Elhangzott a Magyar Írószövetségben,
2017. október 27-én.)

Mindig megrendítő: egyszerre fel-emelő és elgondolkodtató, amikor az ember az idő mélységével szembesül. Amikor a napi rutinok, gépies cselekvések és elintézendő ügyes-bajos dolgai közepette egyszerre csak rádöbben, hogy az élete véges ugyan, de ez a véges élet mégis csak egy végtelen időben és térben zajlik, ahol nem találni sehol fogódzót, csak a minden irányba nyitott tágasságot. Van ebben valami félelmetes, ugyanakkor megnyugtató is.

A költő, akit ma köszönteni gyűltünk össze, kilencvenesztendő. A költő, akit ma köszöntünk, egész életében erről a minden irányba nyitott tágasságról gondolkodott és írt. Aki nem ismeri *Tornai József* költőnek a munkásságát, az naivan kérdezheti: hát nem úgy van-e, hogy minden költő erről a tágasságról, a végtelen időbe és létbe vetett emberről gondolkodik végső soron? De, így van. Akkor hát Tornai József költészete mennyiben különbözik ettől a minden költőre jellemző vonástól? Miben áll költészetének egyedi volta? Jogosnak is tetszene a kérdés mindaddig, amíg nem olvastunk Tornait. Mert attól kezdve, hogy az ember Tornait olvas, világossá kell válnia, hogy ő bizony nem úgy beszél a létezés örök emberi és költői kérdéseiről, mint a többiek, megannyi más költő. Tornai József egyetemes, lírai világa valóban csak a Mindenséggel, a kozmosz iradatlan mélységeivel mérhető. A magyar irodalomban talán Weöres Sándor és Juhász Ferenc költészetével rokon leginkább az övé. Weöres és Juhász Ferenc már visszatértek ezekbe a mélységekbe, levetkőzték emberi alakjukat, s ki tudja, merre járnak épp, Tornai József viszont itt van köztünk, eleven bizonyítékként annak, hogy ezt az emberfeletti utazást és keresést bizony meg lehet valósítani, mi több, ezt az utazást és keresést dokumentálni lehet, sőt, kötelesség, még hozzá nem is akárhogyan: a legmagasabb hőfokon izzó költészet segítségével.

„Tornai József mágikus iránytűje észak

TORNAI JÓZSEF DAL AZ IMÁDATRÓL ÉS A LÉLEKRŐL

Míg valakit nem imád,
nem támad föl lelkem,
nem is lehet mostohább
bálványtól vesztetten.
Megélek magamban is,
nem tudtam a titkot:
hogy akiben nincsen is-
tenkép, az csak mormog.
Isten-képe kozmosznak
vagy egy másik lénynek:
szerelemnél nincs hosszabb,
fénylőbb földi ének.
Imádat az imádat:
valakit csodálva
lettem asszonynak, lánynak
erdőgyújtó lángja.
Ki tudja ezt a titkot?
Benne él s nem érzi,
hogy amitől ég, boldog,
lélekként tetézi.

helyett az emberlét időbeli mélyeibe, a történelembe mutat” – írja Jánosi Zoltán, Tornai költészetének egyik legavatottabb ismerője. Ehhez csak annyit tehetünk hozzá, hogy ez a mágikus iránytű az időbelin és a történelmin is túlra mutat, oda, ahol az idő feloldódik, ahol – hogy összes verseinek kötetcímeivel éljünk – *Csillaganyám, csillagapám* él. Tornai költészete, ez az immár hat évtizede alakuló és egyre táguló világegyetem a költészet legősibb hagyományával áll szimbiózisban. Az archaikus költészet, a világ megannyi népének legősibb forrásai adják költészetének éltető alapanyagát. Titka ennek a közös kincsnek a feltárásában rejlik. 1959-ben megjelent *Paradicsommadár* című, első kötetében már ebből a forrásból merít. Fáradhatatlan kutakodásának két sarokköve a világ törzsi költészetét bemutató *Boldog látomások*, valamint a *Csillaganyám, csillagapám* című, négykötetes, monumentális versgyűjteménye.

Egy ilyen ünnepi estén a köszöntő célja nem lehet az, hogy átfogó, árnyalt és részletes képet nyújtson az ünnepelt életművéről. Tornai esetében amúgy sem lenne könnyű dolog. Hiszen bepillantva – vagy alámerülve – a Tornai-univerzumba, az olvasó az emberi lét egészével találja szemben magát. De nem csupán az emberivel, hanem az állattal, a növényivel, az ásványival... Tornai József mindenkor olvasóját a saját elfeledett teljessége felé vezeti. S mi más mindez, ha nem gyógyítás? Mi más, ha nem megszentelt cselekedet?

„Kevés magyar költő akarta annyira megérteni ezt a tudást, mint ő. Azt is, hogy miként töltsé ki emberként, magyarként, európaiként, költőként, férfiként azt az időközt, amely megadatott neki a kétirányú végtelen szorításában” – írja Tornairól egy másik értő kritikusa, Alföldy Jenő. És valóban, a pályája során megjelent félézredes kötetének minden sorát ennek a megértésnek a szinte földöntúli erejű sóvárgása hatja át.

Kívánjuk, hogy még sokáig kínozza őt ez a vágy, s vezessen minket, gyarló földönfutókat igazabb és teljesebb létünk megértése felé.

Kedves Jóska, Isten éltesen sokáig! ♦♦